

УДК 371.134 +378.147.111.041 (045)

О.В. Гандабура
м. Хмельницький, Україна

МІЖПРЕДМЕТНА ІНТЕГРАЦІЯ ГУМАНІТАРНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ЯК ОСНОВА ПРОФЕСІЙНОГО САМОВДОСКОНАЛЕННЯ

Постановка проблеми у загальному вигляді. Наразі у зв'язку із збільшенням об'єму інформації, який підлягає засвоєнню в період вищівського навчання, а також з необхідністю підготовки студентів до особистісного та професійного самовдосконалення, важливе значення набуває вивчення ролі міжпредметної інтеграції.

Специфічним видом навчально-професійної діяльності майбутнього фахівця є професійне самовдосконалення. Особливість його полягає в тому, що у процесі самовдосконалення розвиваються такі якості, які забезпечують успіх особистості у професійній діяльності. В основі цього процесу, на думку А. Бодальова, В. Сластьоніна [1; 8], знаходиться психічний механізм постійного подолання внутрішніх протиріч між наявним рівнем професіоналізму і тим рівнем, якого майбутній фахівець прагне досягти. Тому можна стверджувати, що основою професійного самовдосконалення є різниця між «Я-реальним професійним» та «Я-ідеальним професійним». Від того наскільки майбутній фахівець усвідомлює цю різницю залежить його професійне зростання, на цій основі формується його потреба в професійному самовдосконаленні.

Актуальності набуває розкриття механізмів саморозвитку, самовиховання, самоосвіти та самореалізації з урахуванням індивідуальних потреб та особливостей студента. Щоб процес навчання стимулював прагнення студентів до професійного самовдосконалення, важливо створити міжпредметні зв'язки, у результаті яких формується ця якість.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій, в яких започатковано вирішення цієї проблеми та на які опирається автор. Проблему міжпредметної інтеграції, можна віднести до числа традиційних, що стали вже класичними проблемами педагогіки. Ще К. Ушинському інтеграцією письма і читання вдалося створити аналітико-системний метод навчання грамоти [12]. Сучасні науковці також ґрунтовно аналізують проблему міжпредметної інтеграції та міжпредметних зв'язків, зокрема П. Атутов, С. Батишев, І. Зверєв, В. Максимова, І. Козловська, Л. Варзацька та ін.

Так в Україні сформувалася ціла низка наукових напрямів у вивченні теоретичних основ інтеграції. Провідними з них є: методологічне обґрунтування проблем інтеграції (С. Гончаренко, Ю. Мальований, О. Сергєєв); напрямок визначення структури інтегрованих знань (Т. Усатенко); дослідження системологічних аспектів інтеграції (О. Джулик, Є. Яворський); проблеми інтегративних процесів в освіті (І. Богданова); розробка шляхів упровадження інтеграції в навчальний процес (Л. Вичорова, Т. Горзій, О. Проказа, Є. Романенко); інтеграція елементів контролю в модульному навчанні (Л. Джулай); інтеграція теоретичних і виробничих аспектів навчання (Т. Якимович); імовірісно-статистичні аспекти інтеграції (В. Якиляшек); інтеграція у ступеневій освіті (Ю. Жидецький); взаємозв'язки інтеграції та диференціації (В. Моргун); психологічні аспекти інтеграції (Т. Яценко); формування системи знань — дидактична інтегродіагностика (І. Козловська) [5].

У сучасній системі професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи міжпредметне інтегрування, міждисциплінарний, комплексний підхід є одним з найбільш перспективних та необхідних факторів професійного самовдосконалення.

Тому неабияке значення для забезпечення такого процесу має свідоме та чітке розуміння дефініції «міжпредметна інтеграція».

«Інтеграція (від лат. integer — повний, цілий) — це створення нового цілого на основі виявлення однотипних елементів і частин із кількох раніше розрізнених одиниць (навчальних

предметів, видів діяльності тощо)» [11, с. 46].

І. Козловська розглядає інтеграцію як процес і результат створення нерозривно зв'язаного, єдиного. Це новостворення цілісного, що володіє системними якостями загальнонаукової, міжнаукової, а отже міждисциплінарної взаємодії, відповідними механізмами взаємозв'язку, а також змінами в елементах і функціях об'єкта навчання [5].

І. Подласий додає, що інтеграція — це процес становлення цілого на основі виявлення важливих зв'язків між відносно незалежними частинами. Інтеграція супроводжується процесами організації знань, мета яких об'єднання областей знань, їх уніфікація, ущільнення, згортання інформації [9].

І. Дичківська припускає, що інтеграція — це процес і результат взаємодії елементів (із заданими властивостями), що супроводжується відновленням, встановленням, ускладненням та зміцненням істотних зв'язків між ними на основі достатньої підстави, в результаті чого формується інтегрований об'єкт (система) з якісно новими властивостями, у структурі якого зберігаються індивідуальні властивості вихідних елементів [2, с. 340].

Метою статті є обґрунтування поняття міжпредметної інтеграції гуманітарної підготовки майбутніх учителів початкових класів як основи професійного самовдосконалення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Використання інтегрованого підходу до організації навчально-виховного процесу відкриває цілий у низку можливостей для різнобічного, нетрадиційного, практичного засвоєння набутих знань. Інтегроване навчання надзвичайно актуальне. Воно передбачає створення нової навчальної інформації відповідно до нових технологій.

Можна виділити три рівні інтеграції змісту навчального матеріалу [9]:

- внутрішньо-предметний або інтеграційна взаємодія предметів (інтеграція понять, знань, вмінь, і т.п. всередині окремих навчальних предметів);
- міжпредметний або внутрішньо-дисциплінарний синтез (синтез фактів, понять, принципів з двох і більше предметів);
- транспредметний або рівень цілісності (синтез компонентів основного та позааудиторного змісту навчання).

Для внутрішньо-предметної інтеграції характерна спіральна структура на основі принципу концентричності: накопичення знань відбувається поступово, систематизація знань будується навколо певної проблеми, поширюючи і поглиблюючи її розуміння, формується цілісність сприйняття.

Міжпредметна інтеграція складається з міжпредметних зв'язків, інтегрованих занять та блоків, інтегрованих курсів і програм. Міжпредметна інтеграція вирішує задачу поєднання нової теми з попередніми і наступними знаннями, визначення логічних зв'язків між різними дисциплінами, розділами, темами, визначення їх місця та призначення в майбутній професійній діяльності та об'єднання в одну систему. При цьому повинні бути прийняті до уваги інтереси предметів, які будуть вивчатися в подальшому.

Транспредметна інтеграція — це поєднання навчального і виховного процесу в єдине ціле протягом навчального дня студентів.

За результатами теоретичного вивчення проблеми [9; 5] можна зробити висновок, що основна мета міжпредметної інтеграції дисциплін гуманітарного циклу як основа професійного самовдосконалення полягає в об'єднанні теоретичних професійних знань у цілісну систему, що не тільки відображає об'єктивний світ професії у його єдності та розвитку та в сприянні побудові цілісної методичної системи її реалізації на заняттях з дисциплін гуманітарного циклу, а й стимулює професійне самовдосконалення майбутніх учителів початкової школи.

Міжпредметна інтеграція дисциплін гуманітарного циклу виконує такі функції: формування цілісних структур знань у взаємодії загальноосвітніх і професійно-орієнтованих навчальних дисциплін; розвиток абстрактного мислення, узагальнених та професійних навичок і вмінь; формування основ наукового світогляду, інтегрованих знань з гуманітарної підготовки; формування здатності неперервно відображати світ, відбирати та інтегрувати інформацію,

накопичувати досвід самоосвіти і на цій основі виробляти вміння самовдосконалюватися; створення розвиваючого простору, який стимулює гармонійний особистісний та професійний розвиток майбутнього педагога. Щоб процес навчання стимулював прагнення студентів до професійного самовдосконалення, необхідно створити таку систему міжпредметних зв'язків, у результаті яких формується ця якість.

Аналіз наукових джерел з проблеми інтеграції дає можливість виділити основні шляхи забезпечення міжпредметної інтеграції гуманітарної підготовки як основи професійного самовдосконалення майбутніх учителів початкових класів:

- структурування навчального матеріалу;
- реалізація міжпредметних та внутрішньо-предметних зв'язків шляхом діагностики прогнозування та управління процесом навчання, узгодження навчальних планів, використання комплексних завдань, задач з міжпредметним змістом;
- застосування логічних операцій, що приводять до взаємодії різнорідних елементів процесу навчання (різні види узагальнення, аналіз, конкретизація, моделювання тощо);
- систематизація наукових понять, виділення в єдиній системі знань фундаментальних, узагальнених понять;
- реалізація ідеї наступності знань, акцентування перспективних та ретроспективних ліній розвитку науки та демонстрація можливостей систематизованих, інтегрованих знань;
- використання проблемного викладу навчального матеріалу, підбір адекватних принципів та методів навчання.

Теоретичний аналіз проблеми свідчить про доцільність використання суб'єктивно-смыслового навчання та формування на цій основі суб'єктивних картин світу через діагностику проблеми особистісного розвитку, ситуаційне проектування, смислопошуковий діалог, самоактуалізацію та самореалізацію, включення навчальних завдань професійного характеру в контекст життєвих проблем.

Аналізуючи проблему міжпредметної інтеграції гуманітарної підготовки майбутніх учителів початкових класів, необхідно відмітити зростаючу роль інформатизації суспільства, яка передбачає розвиток умінь здобувати, критично осмислювати та використовувати інформацію. Базисом глобальної інформатизації суспільства є інформатизація процесу освіти, що означає облаштування навчально-виховного процесу на основі інформаційних засобів та технологій, насичення його інформацією, наповнення освітнього середовища електронними засобами та використання суб'єктом освітнього процесу засобів та сервісів цього середовища для вирішення освітньо-виховних завдань. З огляду на це інформаційна підготовка майбутнього фахівця, зокрема майбутнього вчителя початкових класів, є одним із критеріїв готовності вчителя працювати в сучасних умовах, бути конкурентоспроможним та затребуваним.

У вищих педагогічних навчальних закладах України існує двоетапна система інформаційної підготовки. Перший етап (1-2 курс) — це вивчення інформатики та інформаційних технологій. Другий етап (старші курси) — вивчення методики використання засобів інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) у навчальній діяльності.

Але на нашу думку, крім вищезазначених курсів, ефективним у контексті нашого дослідження є використання ІКТ безпосередньо в навчально-виховному процесі з метою поглиблення міжпредметних зв'язків у результаті використання сучасних засобів обробки інформації для вирішення завдань з різних предметів гуманітарного циклу. Справедливо вважають, що впровадження ІКТ в освітній процес призвела до утвердження інтегративної концепції використання цих технологій у вищій освіті, яка розглядає ІКТ в першу чергу як засіб розвитку особистості студента, а також як засіб, що сприяє переведенню його в режим саморозвитку, що перетворює його з об'єкта педагогічного впливу в повноправного суб'єкта освітнього процесу та сприяє актуалізації його управлінської діяльності як активного учасника інформаційного процесу всередині освітньої системи [10].

Професійне самовдосконалення не можливе й без самовиховної діяльності, що полягає в саморозвитку властивостей своєї особистості, психічних процесів, професійних якостей та

вмінь. Виникнення потреби професійного самовдосконалення у майбутніх учителів початкових класів — це перехід їх з позиції «Я — студент, нехай мене вчать і виховують» на позицію «Я — майбутній фахівець. Я готую себе до цієї важливої професії».

Професійне самовиховання — один з найважливіших компонентів системи професійного самовдосконалення майбутнього педагога. М. Чобітько трактує самовиховання як усвідомлену практичну діяльність, що спрямована на більш повну реалізацію себе як особистості, суб'єктивне управління цією діяльністю, що передбачає наявність стійкої настанови на самовдосконалення; правильність самооцінки та ефективність самоконтролю [13].

О. Кучерявий пов'язує професійне самовиховання з самотворчістю, що функціонує на основі єдності свідомості та самосвідомості особистості студента і спрямоване на формування ним інтегральної готовності до самостійної праці, розглядає професійне самовиховання як творчий саморух до професійної самореалізації [7].

Вагомий внесок у дослідження проблеми самовиховання зробив І. Зязюн, який стверджує, що самовиховання починається з усвідомлення різниці між уявленням про себе як майбутнього професіонала і реальними можливостями [3].

Проведений теоретичний аналіз проблеми [3; 13] дає можливість виділити етапи процесу самовиховання майбутніх учителів початкових класів, а саме самопізнання, планування роботи над собою, практична реалізація програми самовиховання та контроль.

На етапі самопізнання студенти вивчають себе як особистості, отримують інформацію про розвиток своєї особистості через самоспостереження, самоаналіз самооцінювання та самопрогнозування. Другий етап передбачає планування роботи над собою: студенти приймають рішення про необхідність роботи над собою через самозобов'язання, особисті плани роботи над собою, девіз життя та індивідуальну програму самовиховання. Практична реалізація програми самовиховання спрямована на реалізацію системи «правил життя», які поступово стають принципами поведінки та діяльності особистості через самопереконавання, самонавіювання, самонаказ, самосхвалення, самозаохочення та самоосуд. На етапі контролю здійснюється перевірка результатів, корекція дій та установок, яка спрямована на досягнення поставлених цілей через самоконтроль, самозвіт, самооцінку, саморегуляцію та корекцію.

Чинниками самовиховання є професійно-педагогічна спрямованість змісту навчальних дисциплін і стимулюючий вплив викладача на студентів, їхня потреба в професійній самореалізації. Ефективність цих чинників полягає в переході виховання в самовиховання, функцій керівництва викладача в самоуправління студента, самокерування своїм внутрішнім світом та системою відносин.

Для ефективності самовиховання як практичної діяльності пропонується використовувати спеціальні вправи та тренування для розвитку своїх сил та здібностей під час навчально-професійної діяльності [6]; застосування різноманітних тестів для визначення якостей власного характеру, особливостей пам'яті, уваги, мислення; прийоми впливу на свою особистість, такі як самоінформування (каталізатор самовиховання та усвідомлення перспектив професійного саморозвитку), самоспонування (стимуляція розвитку вміння використовувати прийоми, що сприяють внутрішньому спонуканню до професійного самовиховання: самонаказ, самокритика, самозобов'язання, самопримушування та ін.), самостимуляція, до якої відносять самопідбадьорювання та самопереконавання [4]; аутотренінг; індивідуальну програму самовдосконалення майбутнього вчителя [13] та ін.

Висновки. Таким чином, основною метою міжпредметної інтеграції дисциплін гуманітарного циклу як основи професійного самовдосконалення є об'єднання теоретичних професійних знань у цілісну систему, що відображає об'єктивний світ професії у його єдності та розвитку, сприяння побудові цілісної методичної системи її реалізації на заняттях з дисциплін гуманітарного циклу, стимуляція професійного самовдосконалення майбутніх учителів початкових класів.

Література:

1. Бодалев А. А. Вершина в развитии взрослого человека: характеристики и условия достижения / Алексей Александрович Бодалев. — М.: Наука, 1998. — 168 с.
2. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології: навчальний посібник / І. М. Дичківська. — К.: Академвидав, 2004. — 351 с.
3. Зязюн І. А. Педагогічна майстерність / Зязюн І. А., Крамущенко Л. В., Кривонос І. Ф. та ін.; за ред. І. А. Зязюна. — К.: СПД Богданова А. М., 2008. — 376 с.
4. Клачко В. М. Формування мотивації учбової діяльності у курсантів вищих навчальних закладів: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 20.02.02 «Військова педагогіка та психологія» / В. М. Клачко. — Хмельницький, 1990. — 19 с.
5. Козловська І. М. Теоретико-методологічні аспекти інтеграції знань учнів професійно-технічної школи: дидактичні основи / Ірина Михайлівна Козловська. — Львів, 1999. — 302 с.
6. Кочетов А. И. Как заниматься самовоспитанием / Александр Ильич Кочетов. — Минск: Высшая школа, 1991. — 287 с.
7. Кучерявий О. Г. Професійне самовиховання майбутнього педагога як творчий саморух до самореалізації особистості / О. Г. Кучерявий // Теоретичні питання культури, освіти та виховання: зб. наук. праць. — К.: КДЛУ, 2002. — № 19. — С. 62 — 64.
8. Педагогика: [учеб. пособие для студентов пед. учеб. завед.] / В. А. Сластенин, И. Ф. Исаев, А. И. Мищенко, Е. Н. Шиянов. — М.: Школа-пресс, 1997. — 512 с.
9. Подласый И. П. Педагогика: 100 вопросов — 100 ответов: Учебное пособие для студентов высших учебных заведений / Иван Павлович Подласый. — М.: ВЛАДОС-ПРЕСС, 2004. — 368 с.
10. Рамський Ю. С. Зміни в професійній діяльності вчителя в епоху інформатизації освіти / Ю. С. Рамський // Комп'ютерно-орієнтовані системи навчання: зб. наук. праць. — К.: Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2007 — № 5 (12). — С. 10 — 13.
11. Скаткин М. Н. Проблемы современной дидактики / Михаил Николаевич Скаткин. — М.: Педагогика, 1980. — 96 с.
12. Ушинский К. Д. Избранные педагогические произведения: в 2 т. / [под ред. А. и. Пискунова]. — М.: Педагогика, 1974 — 324с.
13. Чобітько М. Г. Самовдосконалення студентів-майбутніх учителів — у процесі особистісно орієнтованої професійної підготовки / М. Г. Чобітько // Педагогіка і психологія. — 2004. — №1(42). — С. 57—69.

У статті обґрунтовано поняття міжпредметної інтеграції гуманітарної підготовки майбутніх учителів початкових класів як педагогічної умови формування мотивації професійного саморозвитку майбутніх учителів початкових класів.

Ключові слова: міжпредметна інтеграція, професійний саморозвиток, мотивація, професійне самовдосконалення, мотивація професійного саморозвитку.

В статье обосновано понятие межпредметной интеграции гуманитарной подготовки будущих учителей начальных классов как педагогического условия формирования мотивации профессионального саморазвития будущих учителей начальных классов.

Ключевые слова: межпредметная интеграция, профессиональное саморазвитие, мотивация, профессиональное самосовершенствование, мотивация профессионального саморазвития.

The article has justified the concept of intersubject integration of humanitarian training of future primary school teachers as a pedagogical term of formation of professional self-development motivation of future primary school teachers.

Keywords: intersubject integration, professional self-development, motivation, professional self-improvement, professional self-development motivation.